

Вольтер

Вавилонська царівна

*Часть сборника
Кандід: Філософські повісті*

Франсуа-Мари Аруэ Вольтер Вавилонська царівна

OCR Busya

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5806979

*Вольтер «Кандід». Філософські повісті. Серія «Бібліотека світової літератури»: Фоліо; Харків; 2011
ISBN 978-966-03-4961-2*

Анотація

«Вавилонська царівна» з-поміж філософських повістей Вольтера особливо вирізняється своєю наївною простотою, в якій наявні атрибути східної казки. Це повість про світле і сильне почуття, про вірність та щирість, пошук закоханими одне одного, яка дає автору змогу до своєрідного огляду політичного життя континенту, побаченого очима простакуватого азіата, який зауважує смішні нісенітниці та забавні дивакуватості.

Содержание

I	4
Конец ознакомительного фрагмента.	16

Вольтер

Вавилонська царівна

I

Старий Бел,¹ володар Вавилона, вважав себе першою людиною на землі, бо всі двірські підлесники так говорили йому, а всі історики його в цьому запевняли. Таку пиху могло виправдати хіба те, що його попередники справді тридцять тисяч років тому збудували Вавилон, а він його прикрасив. Відомо, що його палац і парк, які містилися за кілька парасангів² од Вавилона, лежали між Тігром і Євфратом, що обмивали ці чарівні береги. Його просторий будинок, на три милі вздовж фасаду, височів аж до хмар. Навколо даху йшла мармурова балюстрада в п'ятдесят футів заввишки, на ній стояли величезні статуї всіх царів і великих людей. Цей дах, утворений з двох рядів цегли, був укритий із краю до краю широким шаром олова, на якому лежало на дванадцять футів землі; а на цій землі були посаджені цілі гаї оливкових, апельсинових, лимонних, фінікових, кокосових, гвоздичних і коричних дерев, що утворювали алеї, крізь які не проходило сонячне проміння.

¹ Бел – ім'я верховного божества у стародавніх асирійців.

² Парасанга – перська міра довжини, приблизно 4,5 км.

Води Євфрату нагнічувалися помпами в сто порожнистих колон, а звідти текли до цих гаїв, сповнюючи собою просторі мармурові водойми, і потім, спадаючи іншими каналами, утворювали в парку каскади в шість тисяч футів і сотню тисяч фонтанів, які били так високо, що ледве можна було побачити краї їх струменів; згодом води знову поверталися до Євфрату. Висячі сади Семіраміди,³ що багато століть пізніше дивували Азію, були тільки безсилим наслідуванням цих стародавніх див, бо в епоху Семіраміди все почало вироджуватися – і чоловіки, і жінки.

Але що було найчарівніше у Вавилоні, що затьмарювало все інше, – так це єдина володарева дочка, Формозанта⁴ на ймення. Це з її портретів і статуй різьбив кілька століть пізніше Пракситель свою Афродіту⁵ – ту, яку називають Венерою Калліпіга.⁶ Яка різниця, о небо, між оригіналом і копією! Отже й Бел пишався більше дочкою, ніж царством. Їй було вісімнадцять років, їй треба було гідного чоловіка. Але де його взяти? Старий оракул пророкував, що Формозанта належатиме тільки тому, хто натягне лук Немврода.⁷ Цей Нем-

³ *Висячі сади Семіраміди* – висячі сади, споруджені для легендарної цариці Семіраміди. Вважаються одним із чудес світу.

⁴ *Формозанта* – ім'я, утворене від латинського слова *formosa* – прекрасна.

⁵ Пракситель (IV ст... до Р. Х.) – грецький скульптор, автор статуї Афродіти Кнідської.

⁶ Мається на увазі Венера Калліпіга (греч. *καλλιπύγη* – та, що має красивий зад), одна з античних статуй Венери невідомого скульптора.

⁷ Німврод (Немврод) – вавилонський цар, згаданий у Біблії, Немврода зобра-

врод, великий ловець перед Господом, залишив після себе лука на сім вавилонських футів завбільшки, з ебенового дерева, твердішого за залізо з Кавказьких гір, яке кують у кузнях Дербента. Після Немврода жоден смертний не міг натягти цього чарівного лука.

Ще було сказано, що рука, яка зігне цього лука, уб'є найстрашнішого і найлютішого з левів, яких тільки бачили у вавилонському цирку. Та це ще було не все: зігнувши лука, переможець лева повинен був подолати всіх своїх суперників, але, головне, мав бути дуже розумним, могутнім і чесним чоловіком, і повинен був володіти найрідкіснішим скарбом, який тільки є в цьому світі.

Три володарі зважилися домагатися руки Формозанти: фараон єгипетський, шах індійський і великий хан скіфський. Бел призначив день і місце для змагання в кінці свого парку, на широкім просторі, який омивали води Тігру і Євфрату, що зливалися тут. Навколо ристалища спорудили мармуровий амфітеатр, де вміщалося п'ятсот тисяч глядачів. Навпроти амфітеатру був трон царя, що мав з'явитися з Формозантою в супроводі свого двору, а праворуч і ліворуч, між троном і амфітеатром, були місця для трьох суперників і для всіх інших володарів, що поцікавилися б приїхати подивитись на цю врочисту церемонію.

Першим приїхав єгипетський фараон. Він сидів на бику

Апісі⁸ і тримав у руці сistr Ізиди.⁹ За ним ішли дві тисячі жерців, одягнених у біліше за сніг полотняне вбрання, дві тисячі євнухів, дві тисячі магів і дві тисячі воїнів.

Слідом за ним незабаром приїхав цар індійський на колісниці, в яку запряжені були дванадцять слонів. Почет його був іще численніший і блискучіший, ніж у єгипетського фараона.

Останнім з'явився цар скіфський. За ним ішли тільки вибрані воїни, озброєні луками і стрілами. За коня йому був чудовий тигр, якого він сам приборкав і який заввишки був такий, як найкращий персидський кінь. Велична й імпозантна постава цього державця затьмарила його супротивників; його білі оголені м'язисті руки, здавалося, згинали вже лук Немврода.

Спочатку трое володарів простерлись ниць перед Белом і Формозантою. Єгипетський фараон подарував царівні двох найкращих нільських крокодилів, двох гіпопотамів, двох зебр, двох єгипетських щурів і дві мумії та книги великого Гермеса,¹⁰ які вважав за найрідкісніший скарб на землі.

Цар індійський подарував їй сто слонів, на кожному з яких була визолочена башта, і поклав їй до ніг «Веди»,¹¹ писані

⁸ *Anic* – священний бик у стародавньому Єгипті.

⁹ *Sistr Izidi* – староегипетський музичний інструмент, вважався даром Ізиди – богині плодючості.

¹⁰ *Гермес* – тут грецька назва єгипетського бога Тота, якого вважали засновником наук і мистецтва. Йому приписували понад 30 тисяч книг.

¹¹ «Веди» – збір давньоіндуських релігійних гімнів, їхні священні книги

рукою самого Ксакі.¹²

Цар скіфський, що не вмів ні читати, ні писати, подарував їй сто бойових коней, укритих чапраками із шкур чорнобурих лисиць.

Царівна спустила очі перед своїми поклонниками і граціозно й гідно уклонилася їм.

Бел звелів одвести цих державців до призначених для них тронів.

– Чом не маю я трьох дочок? – сказав він їм. – Я зробив би сьогодні щасливими шість осіб.

Потім він звелів тягти жереб, кому першому випробувати лук Немврода. У золотий шолом укинули імена трьох претендентів. Першим вийшло ім'я єгипетського фараона, потім ім'я індійського царя. Цар скіфський, глянувши на лука й на суперників, не шкодував, що буде третім.

Поки лагодилися до цієї врочистої спроби, двадцять тисяч пажів і двадцять тисяч молодих дівчат розносили прохолодні напої поміж лавами глядачів. Увесь світ визнавав тоді, що боги створили царів тільки на те, щоб вони повсякчас влаштовували учти, аби лиш учти ті були різноманітні; що життя людське надто коротке, щоб його якось інакше використовувати; що судові процеси, інтриги, війни, суперечки жерців, які виснажують людське життя, є речі безглузді й жахливі; що людина народжується тільки для радості; що вона не кохалася б так пристрасно й стало в розвагах, коли б

¹² *Ксакі* – перекручене Шак'ямуні, одне з імен Будди.

не була створена для них, що суть людської натури полягає в тому, щоб звеселяти себе, і що все інше є божевілля. Цю чудесну мораль заперечували завжди тільки факти.

Коли мав розпочатися цей іспит, що мусив вирішити долю Формозанти, перед бар'єром з'явився невідомий юнак, сидячи верхи на однорозі, в супроводі челядника, що їхав теж однорогом і тримав на кулаці великого птаха. Сторожа була вражена, побачивши на такому коні постать, що мала вигляд божества. То було, як говорили потім, обличчя Адоніса на Геркулесовім тілі,¹³ то була велич укупі з грацією, його чорні брови й довге русяве волосся – незнане у Вавилоні сполучення краси – зачарували присутніх; весь амфітеатр підвівся, щоб краще його бачити, усі двірські жінки вступили в нього здивовані погляди. Сама Формозанта, що спускала очі долі, підвела їх і почервоніла; троє королів зблідли. Всі глядачі, порівнюючи Формозанту з невідомим, вигукували:

– В цілому світі тільки цей юнак такий самий вродливий, як і царівна!

Здивовані воротарі спитали в нього, чи він теж володар. Чужинець відповів, що не має честі бути ним, а приїхав здалеку, цікавлячись побачити, чи є володарі, що гідні були б Формозанти. Його челядника, однорогів і птаха відвели до першого ряду; він низько вклонився Белові, його дочці, трьом королям і всім присутнім, потім, червоніючи, сів на своє місце. Двоє однорогів лягли йому біля ніг, птах сів йо-

¹³ Адоніс – юнак неймовірної вроди, коханий богині Афродіти.

му на плече, а челядник, що ніс невеличку торбину, сів поруч нього.

Розпочалося змагання. Із золотого сагайдака витягли лук Немврода. Головний церемоніймейстер, що позад нього йшло п'ятдесят пажів, а попереду двадцяттеро сурмачів, підніс його єгипетському фараонові, що, давши поблагословити його жерцям і поклавши на голову бикові Апісу, не мав сумніву, що матиме перемогу. Він зійшов на середину арени, зробив першу спробу, доклав усіх сил, викривляючись так, що весь амфітеатр зареготав, а сама Формозанта усміхнулася. Його первосвященик підійшов до нього.

– Нехай ваша величність, – сказав він йому, – одмовиться від цієї марної честі. Ви, без сумніву, переможете в іншому і подолаєте лева, бо маєте шаблю Озіріса. Вавилонська царівна повинна належати володареві, що має найбільше розуму, – а ви відгадаєте всі загадки. Вона повинна одружитися з найчеснотнішим, – а ви такий і є, бо вас виховали єгипетські жерці; її має взяти найщедріший, – а ви подарували їй двох кращих крокодилів і двох найкращих щурів, які були в Дельті;¹⁴ ви маєте бика Апіса й книжки Гермеса, ці найрідкісніші в світі речі; ніхто не зможе сперечатися з вами за Формозанту.

– Маєте рацію, – сказав єгипетський король і повернувся до свого трону.

Подали лук до рук індійського володаря, та він натер собі

¹⁴ ...які були в Дельті – дельта ріки Ніл

такі пухирі, що цілих п'ятнадцять днів не проходили, і він потішав себе тим, що цар скіфський буде не щасливіший за нього.

Та ось узяв лука й скіф; сила в ньому єдналася зі спритністю; в його руках лук, здавалося, став трохи гнучкіший, він навіть трохи зігнув його, але ніяк не міг його натягти.

Глядачі, в яких добре обличчя цього царя викликало прихильність, зітхали з цих малих успіхів і вирішили, що прекрасна царівна ніколи не вийде заміж.

Тоді невідомий юнак одним стрибком перескочив на арену й, удаючись до скіфського царя, сказав йому:

– Не дивуйтеся, ваша величність, що не цілком досягай мети. Ці ебенові луки роблять у моїй країні, їх треба вміти повернути певним способом. Ви маєте більше заслуги, зігнувши його, ніж я, напнувши.

Тут він узяв стрілу з сагайдака, наклав на тятиву, напнув її й спустив стрілу геть далеко за бар'єр. Мільйони рук заплескали на це диво; весь Вавилон здригнувся від вигуків, і всі прекрасні дами заговорили:

– Яке щастя, що такий вродливий хлопець має таку силу!

Потім він витяг із кишені невеличку бронзову платівку, написав на ній щось золотим вістрям, прив'язав її до лука й подав усе це царівні з грацією, що захопила всіх присутніх; потім скромно повернувся на своє місце поміж птахом і челядником. Вавилон був вражений, троє королів засмучені, а невідомий, здавалося, нічого не помічав.

Формозанта ще дужче здивувалася, прочитавши на прив'язаній до лука бронзовій платівці невеличкий вірш, писаний доброю халдейською мовою:

Немвродів лук тугий – бійців несхибна зброя,
Амура дивний лук вражає серце нам.
У ваших він руках. Любов'ю неземною
Проймаєте на смерть ви груди юнакам.
Могутні три царі прийшли на це змагання,
Щоб усміх ваш ясний здобути у бою.
Не знаю я, кого жде вічне раювання,
Та кожен без вагань зустрине смерть свою!

Цей маленький мадригал не розгнівив царівни. Кілька панів старого двору критикували його, кажучи, що раніше, за добрих давніх часів, Бела порівняли б до сонця, Формозанту до місяця, шию її до башти, груди до четверика пшениці,¹⁵ – вони говорили, що чужинець не має фантазії і що він ухиляється від правил справжньої поезії, – але всі дами вважали, що вірші дуже гречні; вони були зачудовані, що людина, яка так добре натягає лука, має такий розум. Фрейліна сказала царівні:

- Ваша величність, от змарновані таланти; до чого прислужаться цьому юнакові його розум і лук Немврода?
- Щоб чарувати, – відповіла Формозанта.
- Ах! – сказала фрейліна крізь зуби. – Ще один мадригал,

¹⁵ Тут Вольтер пародіює біблійний стиль «Пісні пісень» Соломона.

і дуже можливо, що його покохають.

Тим часом Бел, порадившись з магами, заявив, що хоч жоден із трьох царів не натягнув лука Немврода, та все ж його дочка має вийти заміж, і вона належатиме тому, хто подолає великого лева, навмисне для цього відгодованого в його звіринці. Єгипетський фараон, вихований за мудрими звичаями своєї країни, зауважив, що дуже смішно, щоб одружити царя, наражати його на небезпеку від звіра. Він визнавав, що володіти Формозантою – це велика нагорода, але гадав, що коли лев задушить його, він ніколи не зможе одружитися з цією прекрасною вавилонянкою. Цар індійський погоджувався з єгиптянином. Вони вирішили, що володар Вавилону глузує з них; що треба викликати військо й покарати його; що в них є багато людей, які матимуть за велику честь померти з наказу своїх володарів, і тоді не спаде й волосинки з їхніх святих голів; що вони легко скинуть з престолу вавилонського царя, а потім тягтимуть жереб, кому з них володіти прекрасною Формозантою.

По цій угоді обидва царі, не гаючись, вислали кожен до своєї країни гінців з наказом зібрати армію в триста тисяч чоловік, щоб добути Формозанту.

Тим часом скіфський цар сам вийшов на арену з шаблею в руці. Він не був до нестями закоханий у чари Формозанти; слава була його єдиною пристрастю, вона й привела його до Вавилону. Він хотів довести, що коли індійський і єгипетський володарі надто обережні, щоб погодитися на зустріч з

левом, то сам він досить відважний, щоб піти в бій і підтримати честь царського вінця, його незвичайна відвага не дозволила йому навіть узяти до послуг свого тигра. Він вийшов сам, легко озброєний, у крицевому, прикрашеному золотом шоломі, над яким розвівалися три біліші за сніг кінські хвосты.

Проти нього випустили найбільшого з левів, що будь-коли зростали в горах Лівану;¹⁶ страшні його кігті могли, здавалося, розірвати разом трьох царів, а величезна паша пожерти їх. Страшне рикання розляглося по амфітеатру. Два хоробрі бійці стрімголов кинулися один на одного; відважний скіф устромив свою шаблю в пельку левові, але вістря її, наткнувшись на один з тих міцних зубів, яких ніщо не могло зламати, розлетілося на скалки, і страховище лісів, розлючене раною, вже запустило свої скривавлені кігті в тіло царя.

Невідомий юнак, зворушений небезпекою, що загрожувала мужньому цареві, наче блискавка кинувся на арену; він одрубав левові голову так легко, як тепер на наших каруселях молоді кавалери збивають голови у маврів або персні.

Потім, витягти невеличку коробку, він подав її скіфові з такими словами:

– У цій коробочці, ваша величність, чистий *ясенець*, у який вірять у моїй країні; ваші славні рани загояться від нього в одну хвилину. Тільки випадково не змогли ви подолати лева, та, незважаючи на це, ваша мужність усіх нас захоплює.

¹⁶ ...в горах Лівану – гірський масив у Західній Ази між Сирією та Ліваном.

Скіфський цар, більше схильний до вдячності, ніж до заздрості, подякував своєму визволителеві й, ніжно обнявши його, пішов до свого покою, щоб прикласти *ясенець* до ран.

Невідомий дав левову голову своєму челядникові, який вимив її у водоймищі, що було під амфітеатром, і, випустивши з неї всю кров, витяг зі своєї торбинки кліщі, висмикнув ними з пащі лева сорок зубів і вставив на їх місце сорок таких самих завбільшки діамантів.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.